

Bzura, glazowisko w Arturówku   Bzura, staw przy ul. Boruty

Bzura, most przy ul. Łagiewnickiej   Bzura

Bzura, ul. Rogowska staw przy Dworku   Bzura przy ul. Przepiórczej

Pomnikowy dąb nad Bzurą, ul. Boruty   Łagiewniczanka

Łagiewniki, miejsce zbrodni z 1939 r.   Łagiewniki, szlak kulturowy

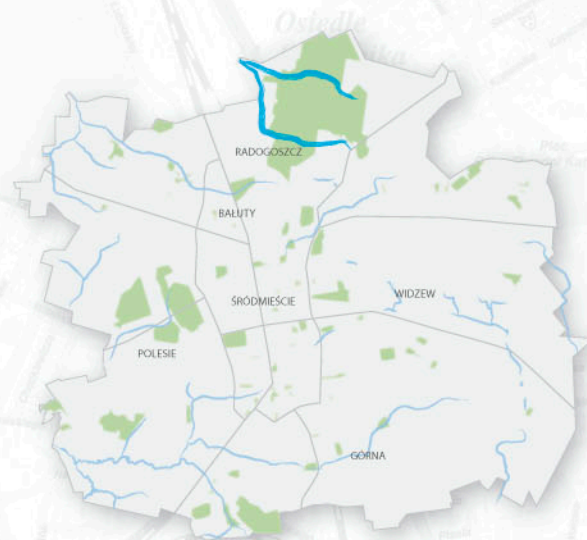

Łagiewniki, kapliczki   Łagiewniki, staw przy ul. Okólnej

Dojazdy MPK do miejsc startu i powroty:

dojazd: ul. Strykowska
A 60, 60A, 60B

powrót: ul. Okólna
A 51, 66

Urząd Miasta Łódź

Teksty: Ryszard Bonisławski
Zdjęcia: Ryszard Bonisławski, Archiwum ZWIK w Łodzi oraz CIT
Projekt graficzny: B-612 Studio Graficzne, www.b612.pl
Kartografia: dane z InterSIT za zgodą MODGIK
Wydawca i koncepcja:
Urząd Miasta Łódź
Wydział Gospodarki Komunalnej
ul. Piotrkowska 175, 90-447 Łódź
www.uml.lodz.pl, komunalny@uml.lodz.pl

Łódź 2008

Z biegiem łódzkich rzek

RZEKI BZURA I ŁAGIEWNICZANKA

RZEKI BZURA I ŁAGIEWNICZANKA

Rzeka Bzura

Rzeka Bzura to najdłuższa rzeka mająca swoje źródła w Łodzi. Liczy 168,5 km, z tego na terenie miasta 6,5 km. Po opuszczeniu jego granic płynie przez Zgierz, Ozorków, Łęczycę, Łowicz, Sochaczew i w okolicach Wyszogrodu wpada do Wisły. Naturalne źródła rzeki znajdują się na podmokłym skraju lasu w pobliżu ulic Rogowskiej i Strykowskiej. Już po 600 m Bzura tworzy kilka stawów, których na odcinku od ul. Strykowskiej do ul. Wycieczkowej jest 13. Kolejne – największe, znajdują się w lesie, na terenie Arturówka. Pierwszy z nich jest niezagospodarowany, drugi wykorzystują rekreacyjnie kajakarze, a trzeci jest popularnym kąpieliskiem. Po przepłynięciu pod ul. Łagiewnicką rzeka skręca na północ i za ul. Mrówczą stanowi granicę miasta, a po minięciu ul. Okólnej znajduje się na terenie Zgierza. Spacer wzdłuż koryta Bzury można połączyć z dodatkowym odcinkiem spaceru prowadzącym wzdłuż rzeki Łagiewniczanki, stanowiącej prawy dopływ Bzury.

Spacer rozpoczynamy przy skrzyżowaniu ul. Strykowskiej z Rogowską, idziemy nią do ul. Boruty, skręcamy w prawo, w kierunku lasu. Na trasie po obu stronach kamienistej ulicy znajdują się stawy oraz pomnikowe dęby. Po dojściu do lasu skręcamy w lewo i po kilkudziesięciu metrach docieramy do okazałego glazu nagrobego związanego z I wojną światową. Widać stąd zabudowania osady Rogi i głęboką dolinę rzeki.

A. Źródłowy obszar Bzury znajduje się na Rogach. Pierwsza wzmianka o tej wiosce pochodzi z 1369 r. i wiąże się z podziałem dóbr między Sieciechem a Bogutą, dziedzicami Gieczna. W drugiej połowie XVI w. była to wieś szlachecka. Według zapisów podatkowych z 1576 r. w Rogach były 3 łany, 2 chłopów i 4 zagrodników. W drugiej połowie XVIII w. Rogi należały do właścicieli dóbr Łagiewniki i Baluty – Karnkowskich. Istniejąca tam wówczas jedyna chłopska chałupa, stała na środkowej polanie, niedaleko dzisiejszego skrzyżowania ulic Strykowskiej i Rogowskiej. Na przełomie XVIII i XIX w. istniała na Rogach prymitywna huta szkła. Na początku XIX w. na terenie wsi powstała huta Rogowska. Dla jej pracowników zostały zbudowane specjalne „koszary”, duży budynek, w którym w 1822 r. mieszały aż 62 osoby. Cała wieś liczyła wówczas 104 mieszkańców. W drugiej połowie XIX w. założono tu cegielnię. Rogi nabrały znaczenia jako osada letniskowa dla zamożnych mieszkańców pobliskiej Łodzi. Powstało wtedy kilkanaście willowych domów. Podczas działań wojennych w 1914 r. osada została poważnie zniszczona. Rogi włączono do Łodzi w 1946 r.

Skrącamy las dochodzimy do ul. Działka, skręcamy w nią i schodzimy w dolinę rzeki, po 250 m skręcamy w prawo i dochodzimy do ul. Wycieczkowej. Po jej drugiej stronie znajduje się ścieżka prowadząca w las, dojdziemy nią do pierwszego ze stawów w Arturówku. Znajduje się w tym miejscu duże glazowisko, złożone z 38 glazów polodowcowych.

B. Arturówek

Południowa część lasu łagiewnickiego położona nad stawami, pomiędzy ulicami Wycieczkową i Łagiewnicką to popularny w naszym mieście Arturówek. Jego dzieje związane są nierozdzielnie z rozległym majątkiem łagiewnickim i jego właścicielami. Głównie z tymi, którzy przejęli dobra w XVIII w. – Karnkowskimi herbu Junosza. Antoni Karnkowski był tu rzadko. Jego syn Stefan, znany polityk w rządzie Królestwa Kongresowego, znacznie ożywił podupadłe dobra. Od 1824 r. ich właścicielką była Justyna Karnkowska, a po 1840 r. Maria Zawisza z Karnkowskich i jej syn August. Zawdzięczamy mu powstanie folwarków Arturówek i Marysin oraz wsi Łagiewniki Nowe. Arturówek zwany początkowo Arturowem powstał po parcelacji części lasu otaczającej dolinę rzeki Bzury. Nowe posunięcia gospodarcze doprowadziły do zlicytowania majątku, który stał się własnością łódzkich przemysłowców Heinrichów.

W 1899 r. w sąsiedztwie klasztoru, na miejscu starego dworu łagiewnickiego stanął okazały pałac Ludwika Heinzla, tworzący z zabudową folwarczną, karczmą, gorzelnią i stajniami interesujący zespół wzorowany na magnackich rezydencjach. Południowa część majątku ulegała w tym czasie powolnej parcelacji. Nowymi właścicielami działek byli łożdzy przemysłowcy, kupcy, lekarze i prawnicy. W szybkim tempie pojawiły się pomiędzy drzewami malownicze wille i spacerowe alejki. W ciepłe, letnie dni nad brzegami stawów wypoczywały setki osób, dla których ta leśna oaza była niezwykle miejscem, które w wyraźny sposób kontrastowało z przemysłową Łodzią. Dla wielu patriotycznych rodzin nazwa „Arturówek” miała znaczenie symboliczne, wносиła do rozmów częstą niedawną, tragiczną historię kraju.

Nazwa folwarku nie była przypadkowa. August Zawisza wpisał ją do naszej pamięci postać bohatera powstania Artura Zawiszy Czarnego. Urodzony w podłowickiej Sobocie, studiował na Uniwersytecie Warszawskim i działał w tajnych organizacjach studenckich. Na emigracji we Francji związał się z tajną organizacją „Zemsta Ludu” Józefa Zaliwskiego w celu powtórnego wywołania zrywu przeciwko Rosji. Podejmowane partyzanckie działania stłumiono. Klęska partyzantki przyniosła wzrost represji w całym kraju. Prawie wszystkich schwytanych partyzantów zamordowano w publicznych egzekucjach, w tym także Artura Zawiszę. Schwytany w okolicach Krośniewic został powieszony 26 XI 1833 r. Po odczytaniu wyroku powiedział do zgromadzonego tłumu: „Gdybym mógł sto lat żyć, wszystkie bym ofiarował mojej ojczyźnie”. Dla kolejnych pokoleń postać 24-letniego Artura Zawiszy była wzorcem patriotycznej postawy. W centrum Łowicza stoi jego pomnik, a w rodzinnej Sobocie umieszczono pamiątkową tablicę. W Łodzi, najtrwalszą pamiątką pozostaje nazwa „Arturówek”, której geneza znana jest tylko nielicznym.

C. Za stawami, na tle lasu wyrosły w ostatnich latach nowe budynki wypoczynkowe i hotelowe, w kilku miejscach można zauważyć pozostałości dawnych willi letniskowych. Najwięcej miejsc noclegowych oferuje ośrodek „Prążniczka”, wcześniej znajdowały się tu dom wczasowy włókniarzy, a później sanatorium dla matek z dziećmi. Po sąsiedztwie roztęła się Ośrodek Sportu i Rekreacji Łódź – Bałuty wyposażony w domki campingowe i pawilony. Należą do niego plaże, boiska, korty, estrada, przystań kajakowa, bar i kawiarnia. W okolicy znajduje się także niewielki, kameralny hotel „Daria”, którego sylwetka zachowała romantyczny czar starej fabrykanckiej wille. Stąd, każdy kto ma rower lub wynajmie dorozkę będzie mógł pojechać po charakterystycznej kamienistej drodze „Pałacowej” wiodącej do klasztoru. Powstała ona w 1926 r. z inicjatywy córki L. Heinzla – Konstancji. Na piechurów czekają turystyczne szlaki: żółty i niebieski, bez najmniejszych problemów poprowadzą nas one do najpiękniejszych miejsc w lesie.

D. Przy ul. Żużec 38 w latach międzywojennych powstała kaplica z sierocińcem prowadzonym przez Urszulanki. W okresie okupacji zamieniono ją na magazyn, a w baraku gotowano posiłki dla niemieckich przesiedleńców. Od 1957 r. mają tu swój nowicjat Siostry Zgromadzenia Świętej Rodziny z Bordeaux i prowadzą przedszkole im. Dobrego Ojca, czyli swojego patrona ks. Piotra Bienvenu Noailles (1793 – 1861).

E. Kilkaś metrów na północ od stawów, w celu zachowania najcenniejszych fragmentów lasu założono w 1996 r. rezerwat przyrody „Las Łagiewnicki”. Wytoczona w nim ścieżka przyrodnicza prowadzi turystów do kolejnych niezwykłych zjawisk opisanych i zilustrowanych na tablicach edukacyjnych. Rezerwat oraz cały 1200 ha las łagiewnicki są częścią Parku Krajobrazowego Wzniesień Łódzkich, który zaczyna się od ul. Łagiewnickiej i dociera łagodnym łukiem w okolice Brzeziny. Rozległy obszar parku jest dostępny dla turystów dzięki oznakowanemu szlakom: zielony dla piechurów i białe kwadraty z rowerem dla kolarzy.

F. Park Krajobrazowy Wzniesień Łódzkich. Utworzony w 1996 r. na pograniczu województw łódzkiego i skierniewickiego, zajmuje powierzchnię ponad 10 tys. ha i chroni unikatowy wyżynny krajobraz strefy krawędziowej Wzniesień Łódzkich. Najwyższe wzniesienia sięgają 284 m n.p.m. Na terenie parku znajduje się Las Łagiewnicki ze źródłami Bzury, terenami rekreacyjnymi i stawami, las bukowy Janinów, malownicze torfowiska, rzeki, łąki, wzniesienia widokowe i doliny – w tym ponad 100 pomnikowych drzew oraz zbiorniki chronionej flory i fauny. Walory kulturowe tworzą parki podworskie, dwór w Byszewach (bywał w nim J. Iwaszkiewicz), grodzisko w Skoszewach i zespół klasztoru w Łagiewnikach. Park spełnia ważne zadania naukowe, dydaktyczne, wychowawcze i turystyczne.

Skrajem stawu dochodzimy do grobli. Stąd szeroką leśną drogą podążamy wzdłuż znajdującej się po lewej stronie doliny Bzury. Na skraju lasu, w pobliżu mostu przekraczamy ul. Łagiewnicką, dalej idziemy ulicą Czapli, cały czas równoległe do rzeki. Na skrzyżowaniu z ul. Mrówczą skręcamy w prawo. Podmokła dolina porośnięta kępami zarośli uniemożliwia przejście, „suchą stopą”. Oddalamy się od Bzury, wędrujemy do ul. Jaskółczej. Tu na skraju lasu skręcamy w lewo i leśną ścieżką wychodzimy na krawędź doliny pociętej rowami. Ścieżka doprowadzi nas do grobli na Łagiewniczance, która kilkaś metrów dalej połączy się z Bzurą. Ścieżką wzdłuż lasu wracamy do ul. Łagiewnickiej. Warto teraz odwiedzić Leśnictwo Miejskie, jest to dobre miejsce odpoczynku i pozyskiwania wiedzy krajoznawczej.

Łagiewniczanka

Rzeka zwana jest też Brzozą. Stanowi prawy dopływ Bzury, ma ok. 4 km i w większości ukryta jest w lesie. Dopiero za ul. Łagiewnicką płynie przez łąki porastające mokłą dolinę. Spacer wzdłuż jej koryta jest bardzo pouczający i daje wiele satysfakcji miłośnikom przyrody i zabytków. Dla lepszego przygotowania się do spaceru tą doliną należy odwiedzić Leśnictwo Miejskie.

G. Leśnictwo Miejskie – w pobliżu budynku leśniczówki znajdują się plany z mapami oraz miejsce na piknik. Można stąd powędrować edukacyjną ścieżką przyrodniczo-leśną lub szlakiem kulturowym, łączącym najciekawsze zabytki i miejsca związane z działalnością dawnych mieszkańców Łagiewnik. Przed wyjściem na wybraną trasę można otrzymać w Leśnictwie odpowiednie foldery i mapki. Chcąc poznać uroki doliny Łagiewniczanki powinniśmy wybrać szlak kulturowy – znajdują się przy nim duże przejrzyste tablice z opisami historycznymi i fotografiami.

Z miejsca piknikowego idziemy w lewo do niewielkiego stawu i ogrodzenia pałacowego.

H. Pałac Ludwika Heinzla i zabudowania folwarczne znajdują się za stawem, w otoczeniu zieleni parkowej. Pałac powstał w miejscu dawnego dworu w 1898 r., projektował go znany architekt berliński Franz Schwechten. Budynek nawiązuje stylem do renesansu, ale ma także dekoracje secesyjne. Przez wiele powojennych lat znajdował się w nim szpital dla dzieci; od pewnego czasu jest w rękach prywatnych i dostęp do niego jest niemożliwy.

Tuż za groblą schodzimy z kamienistej drogi na ścieżkę przy betonowym płocie, doprowadzi nas ona do ul. Okólnej i klasztoru.

I. Zespół klasztorny o. Franciszkanów w Łagiewnikach. Łagiewniki to stara, historyczna wieś służbna położona w północnej części Łodzi. Nazwa wskazuje na produkowane w niej naczynia – łągwie. Po 1945 r. włączono wieś w granice miasta, obdarowując je ogromnym terenem leśnym (1200 ha) i zabytkami sakralnymi z XVII w. W 1676 r. wzniesiono małą drewnianą kaplicę, w której umieszczono słynący łąskami obraz. Właściciele wsi i pielgrzymi ufundowali nowy murowany kościół (1701-23) i klasztor (1733-48) zbudowane w stylu barokowym. Stara kapliczka przetrwała, przeniesiono ją nad źródło w lesie. Murowany kościół posiada charakterystyczną bryłę i jest połączony z klasztorem. Obok świątyni zbudowano gmach seminarium duchownego (1982-83).

Wnętrze świątyni wprowadza nas w nastrój baroku, zespół jednolitych ołtarzy, ambona, konfesjonały, rzeźby i obrazy oraz organy są polichromowane i złożone. W ołtarzu głównym znajduje się obraz św. Antoniego. W bocznej kaplicy odnajdziecie grób bł. Rafała Chylińskiego, słynącego z poświęcenia dla ubogich i potrzebujących franciszkanina, zmarłego w Łagiewnikach w 1741 r. Na ścianie prezbiterium barokowe epitafium rodziny Stokowskich z portretami zmarłych. Tablica nagrobna, po przeciwnej stronie prezbiterium wskazuje miejsce pogrzebania w 1809 r. Karoliny Dąbrowskiej, synowej gen. Henryka Dąbrowskiego. Latem, w każdy piątek, Łódzkie Towarzystwo Muzyczne organizuje tu koncerty muzyki poważnej.

Po zwiedzaniu kościoła wracamy do lasu i drogi nad stawem, dojdziemy nią do ul. Wycieczkowej i widocznych w dole kaplic.

J. Drewniane kaplice to najstarsze zabytki naszego miasta, ich dzieje są szczegółowo opisane na dużej tablicy. Warto jednak przypomnieć, że kaplica św. Antoniego pochodzi z 1676 r. i została w 1681 r. przeniesiona nad Łagiewniczankę, w miejsce zwane „Wannami”. Do dzisiaj we wnętrzu kaplicy znajduje się studzienka z wodą, której przypisuje się uzdrowieńczą moc. Druga kaplica powstała w 1723 r.

K. Za kaplicami wchodzimy na wygodną ścieżkę, która prowadzi przez las wzdłuż koryta strumienia, aż do jego źródła w pobliżu ul. Żółwiowej i Okólnej.